

Kranjska na starih zemljevidih

O Kranjski

Pod imenom Kranjska pojmujeemo osrednjo zgodovinsko deželo slovenskega narodnostnega ozemlja od 15. stoletja naprej. Do začetka 14. stoletja se je oblikovala na območju zgornjega Posavja med Postojnskim pragom, Vitanjsko-Konjiškim hrbtom in Bočem ter Karavankami in Kolpo. Trojanski prag jo je delil na del s središčem v Gorenjski kotlini in del s središčem v Celjski kotlini, dolensko gričevnato območje pa je nihalo med obema omenjenima središčema. V 14. stoletju se od te celote ločila Celjska kotlina, do konca 15. stoletja pa se za nekaj časa Kranjska razširi na Krasu do Trsta in v osrednjo Istro. Ozemlje Kranjske, ki zajema Gorenjsko, Dolenjsko in Notranjsko, se ustali v začetku 19. stoletja.

Izvor imena Kranjska še ni povsem določen. Po prvi različici se do 9. stoletja opira na ime antičnega ljudstva Karni (*patria Carnium*), nato na krajevno ime *Carnium* (Kranj), kjer je bil v 11. in 12. stoletju sedež mejnega grofa. Po drugi različici naj bi se ime opiralo na slovenski izraz »krajina« za »deželo«. Leta 973 se prvič omeni kot ljudsko ime Creina za Carniolo. Do 13. stoletja se uporabljata oba izraza, nato pa prevlada slovenska oblika Kranjska oziroma v nemščini *Krain* in *Krainburg*.

V srednjem veku območje Kranjske prehaja v večjem ali manjšem obsegu pod oblast različnih rodbin, ki njena ozemlja najpogosteje prejmejo v fevd. Sredi 13. stoletja se pod okriljem koroških vojvod Spanheimov uveljavi Ljubljana kot središče njihovih posesti na Kranjskem, s čimer so postavljeni temelji za njen razvoj v glavno deželno mesto. Leta 1335, ko Goriško-Tirolska plemiška veja izumre, dobijo ozemlje Kranjske Habsburžani, pod katerimi ostane do leta 1918.

O razstavljenih zemljevidih

Razstavljeno je dvajset zemljevidov Kranjske, ki jih hrani Zemljepisni muzej GIAM ZRC SAZU. Prikazujejo ozemlje Kranjske med 16. in 19. stoletjem, v večjem ali manjšem merilu, kot samostojno ozemeljsko enoto (Kranjska) ali kot del večjega območja (srednja in južna Evropa, Habsburške dežele). Po starosti izstopata Mercatorjev (original, leto 1589) in Hirschvoglov (kopija, okoli leta 1570) zemljevid, po velikosti in točnosti prikaza pa Florjančičev zemljevid Kranjske iz leta 1744 v približnem merilu 1: 100.000.

16. stoletje

- SCHLAVONIAE, CROATIAE, CARNIAE, ISTRIAE, BOSNIAE ...
Augustin Hirschvogel, okoli leta 1570, sign.: XXXI/38
- CARSTIA CARNIOLA HISTRIA ET WINDORUM MARCHIA
Gerard Kremer Mercator, leto 1589, sign.: XXXI/_

17. stoletje

- »del Italije, Slovenije, Hrvaške (Istra, Dalmacija)«
okoli leta 1616, sign.: XXXI/19
- KARSTIA, CARNIOLA, HISTRIA ET WINDORUM MARCHIA
okoli leta 1650, sign.: XXXI/18
- HERZOGTHUBER STEYER, KARNTEN, KRAIN
Nicolas Sanson, leto 1657, sign.: XXXI/16
- PARTIEDU CERCLE D'AUSTRICHE OU SONT LE DUCHES ...
Nicolas Sanson, leto 1696, sign.: XXXI/25

18. stoletje

- TABULA DUCATUS CARNIOLIAE, VINDORUM MARCHIAE ET HISTRIAE
Johann Baptista Homann, v letih 1716–1724, sign.: XXXI/17
- PARTIEDU CERCLE D'AUSTRICHE OU SONT LE DUCHES ...
Nicolas Sanson, leto 1709, sign.: XXXI/6
- LE DUCHE DE CARNIOLE
Georg Louis Le Rouge, leto 1742, sign.: XXXI/15
- DUCATUS CARNIOLIAE TABULA CHOROGRAPHICA
Janez Dizma Florjančič, leto 1744, sign.: XXXI/_
- »del Italije, Slovenije, Hrvaške (Istra)«
druga polovica 18. stoletja, sign.: XXXI/31

19. stoletje

- štirje zemljevidi Kranjske
- štirje zemljevidi Kranjske in sosednjih dežel